

УДК 81'42+ 81'373.612+ 81'272
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/99-2-64>

Вікторія ШЕВЧЕНКО,
orcid.org/0000-0003-4611-6423
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
(Харків, Україна) shevchenko.viktoria1@gmail.com

Анастасія ШКУРЧЕНКО,
orcid.org/0000-0002-7213-2235
викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
(Харків, Україна) anastasii.shkurchenko@khpri.edu.ua

ВПЛИВ ВВІЧЛИВОСТІ НА СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СТИЛЬ ЛИСТУВАННЯ: РОЗГЛЯД РОЗВИТКУ ТЕКСТОВОЇ СТРУКТУРИ ТА СИНТАКСИСУ ВІД *DISTAMEN* ДО ПРАКТИКИ ВІЛЬНОГО ПИСЬМА

Статтю присвячено встановленню взаємозв'язку комунікативних форм при взаємодії (листуванні) з соціаль-но-статусними історичними умовами в залежності від певних параметрів широкого прагматичного контексту. У цьому дослідженні ми зосереджуємо увагу на аналізі текстової структури та форми середньовічного листа крізь призму концепції ввічливості та охоплюємо разом з тим комунікативний феномен, який проявляється в якості універсального засобу взаємозв'язку літературної середи з давніми і до сьогодні стійкими традиціями повноцінних комунікативних ситуацій. Вибір теми зумовлено увагою лінгвістів до еволюційних процесів у прагматичній сфері з огляду на різноманітні українські, англомовні і німецькомовні праці з вивчення впливу принципів і стратегій ввічливості на різні стилістичні жанри, зокрема принципово важливі для нашого дослідження епістолярні жанри.

Дослідження було проведено за допомогою метода моделювання як універсального інструментарію, що дозволяє не тільки вивчати й описувати недоступні для прямого спостереження лінгвістичні явища і процеси, але й проникати в суть об'єкта дослідження, робити необхідні важливі наукові узагальнення. Для розв'язання поставлених завдань використано загальнонаукові методи і прийоми (спостереження, порівняння, узагальнення, індукція, дедукція, аналіз, синтез) і спеціальні методи лінгвістичного аналізу. При визначенні системи конструктивних параметрів листа і формуванні корпусу дослідження використано описовий метод, що включає прийоми спостереження, зіставлення, інтерпретації, узагальнення й класифікації матеріалу.

За результатами дослідження встановлено конструктивний розвиток внутрішньої мовної структури листа порівняно з майже повноцінною незмінністю зовнішньої форми. При цьому лист визначається не тільки як засіб комунікації, а і як засіб самовираження особи, роль і положення якої визначалися історичними умовами.

Можна зазначити вплив поведінкових моделей ввічливості, які засновані на соціальних умовах комунікативної ситуації, на підбір мовних конструктивних моделей при складанні листа. Також визначається домінуючий вплив поведінкової моделі ввічливості на епістолярний жанр загалом.

Ключові слова: епістолярний жанр, ввічливість, прагматика, комунікативна структура, соціальний статус, середньовічний лист, мовне моделювання.

Viktorii SHEVCHENKO,

orcid.org/0000-0003-4611-6423

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Business Foreign Language and Translation Department

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(Kharkiv, Ukraine) shevchenko.viktoria1@gmail.com

Anastasiia SHKURCHENKO,

orcid.org/0000-0002-7213-2235

Lecturer at the The Business Foreign Language and Translation Department

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(Kharkiv, Ukraine) 20asha00@gmail.com

THE INFLUENCE OF POLITENESS ON MEDIEVAL CORRESPONDENCE STYLE: AN EXAMINATION OF THE DEVELOPMENT OF TEXTUAL STRUCTURE AND SYNTAX FROM *DICTAMEN* TO THE PRACTICE OF FREE WRITING

The purpose of the article is to establish the relationship between communicative forms in interaction (correspondence) with socio-status historical conditions depending on certain parameters of a broad pragmatic context. In this study, we focus on the analysis of the text structure and form of a medieval letter through the prism of a concept of politeness and at the same time cover the communicative phenomenon, which manifests itself as a universal means of interconnection of the literary environment with ancient and still stable traditions of full-fledged communicative situations. The choice of the topic is due to the prospect of research into evolutionary processes in pragmatics in view of various Ukrainian, English-language and German-language studies on the influence of principles and strategies of politeness on various stylistic genres, in particular, epistolary genres, which are fundamentally important for our study.

The study was conducted using a modeling method as a universal tool that allows not only studying and describing linguistic phenomena and processes inaccessible to direct observation, but also deep researching the sense of the object of the study, making necessary important scientific generalizations. To solve the tasks set, we used general scientific methods and techniques (observation, comparison, generalization, induction, deduction, analysis, synthesis) and special methods of linguistic analysis. When determining the system of constructive parameters of a letter and forming the research corpus, we implemented a descriptive method, which includes the techniques of observation, comparison, interpretation, generalization and classification of the material.

According to the results of the study, the constructive development of an internal linguistic structure of a letter was established in comparison with the almost complete immutability of an external form. In this case, the letter is defined not only as a means of communication, but also as a means of self-expression of a person, whose role and position were determined by historical conditions.

We can note the influence of behavioral models of politeness, which are based on the social conditions of the communicative situation, on the selection of linguistic constructive models when composing a letter. The dominant influence of the behavioral model of politeness on the epistolary genre in general is also determined.

Key words: *epistolary genre, politeness, pragmatics, communicative structure, social status, medieval letter, linguistic modeling.*

Постановка проблеми. У рамках когнітивно-комунікативної парадигми відбуваються всебічні й всеохоплюючі інтегративні процеси, зокрема лінгвістична прагматика поглиблює вивчення стилістичних проблем різноманітних комунікативних форм та жанрів, охоплюючи як їх історичні, так і сучасні періоди. Актуальність теми зумовлена загальною орієнтацією сучасної лінгвістики на дослідження текстової структури та синтаксичних особливостей середньовічного листа в межах історичної прагматичної парадигми з урахуванням концепції ввічливості. Наше дослідження присвячено розгляду історичного впливу концепції ввічливості на структури та форми середньовічного листа як основи подальшого розвитку епістолярного жанру.

Мовні конструкції листа функціонують як лінгвістичні інструменти, що відтворюють комунікативну ситуацію в письмовому форматі та здебільшого характеризуються формальністю, але визначають специфіку листа як жанру та засобу комунікації й утворюють його етикетну композиційну рамку (Л. Ф. Дждетаві, М. Х. Хамза, 2020: 705). Основний фокус дослідження спрямований на вплив поведінкових моделей ввічливості на формування та використання цих фігур.

Основну увагу у статті зосереджено на стильовому розвитку лінгвістичних фігур у середньовічному листуванні як ключовому етапі становлення мистецтва письма. Поряд із викладанням письма та початком практичного листування в Середньовіччі внаслідок так званого «структурного зсуву

суспільства» починається зародження епістолярної літератури як літературного жанру. Механіка, схематизм і характер моделі листа, а також чітка урегульованість у «зовнішності та звучанні» визначають загальні дискурсивні основи початкової писемної традиції у відповідь на потребу все ще усної культури передачі пам'яті.

Епістолярика як комплексна філологічна дисципліна визначає об'єктом вивчення листи, що функціонують у різних сферах спілкування: побутовій, офіційно-діловій, у художньому тексті, у засобах масової інформації. На сьогодні усталеним є погляд на епістолярну творчість як особливий літературний жанр, а листи досліджуються як важливе джерело відомостей про етичні, естетичні, політичні погляди письменника, як документ історичного й біографічного характеру (М. Дмитрієнко, І. Войцехівська, 1998: 35). Розуміння жанру як форми реалізації того чи іншого функціонального стилю дає підстави для виділення різних епістолярних жанрів, зокрема таких, як листи ділові, побутові, мемуарні, листи-бесіди, листи-пародії, листи-гуморески, листи-щоденники, листи-прохання, «втішливі листи», «листи володареві», «листи для захисту», поздоровлення (М. Бітц, 1990).

Принцип ввічливості при комунікації не є універсальним, проте варіативним, залежним від соціальних і психологічних параметрів (І. С. Шевченко, 1999: 177). Взаємозв'язок мовних конструкцій поведінкових моделей у структурі епістолярного листа від соціальної специфіки пояснюються в першу чергу тим, що етикет (а отже й відповідне йому, проте значно ширше поняття ввічливості) вважається пов'язаним з належністю до певної частини суспільства. У середньовічну добу особу не розглядали як індивідуальність, а як представника певного соціального статусу в межах сталої правової системи. Її поведінка визначалася очікуваними з боку суспільства конвенціональними діями, пов'язаними з цим статусом.

В історичній перспективі, ввічливість в суспільстві, як свідчать письмові тексти минулого, особливо художня література та драма, перемістилася від культури позитивної ввічливості до негативної ввічливості (Юкер 2006). Однак, у формі адресних термінів в приватних листах, є доказ протилежного розвитку, тобто, у напрямку більш позитивної ввічливості (Невалайнен та Раумолін-Блунберг 1995). У Збірнику кореспонденції ранньоанглійською мовою (*Corpus of Early English Correspondence*), що охоплює період 15-17 століття, виявлено розвиток від переваги шанобливого звернення негативної ввічливості до переваги прізвиськ та ласкавих звер-

нень позитивної ввічливості. Важливою причиною такого розвитку може бути підвищення рівня приватності особистих листів у досліджуваному столітті (Юкер 2006).

Аналіз досліджень. Перш ніж перейти до характеристики поведінкової моделі ввічливості за часи Середньовіччя доцільно навести скорочення достатньо відомої теоретичної концепції ввічливості на основі праць Дж. Н. Ліча (Дж. Н. Ліч, 1983) та П. Брауна й С. Левінсона (П. Браун, С. Левінсон, 1987). За цією концепцією кожна функціональна взаємодія «безперервного усвідомлення наявності іншого» відтворюється символічно. Звідси взаємодія у мовній поведінці рівноцінно орієнтується на умовні антропологічні *face*-потреби (тобто, таким чином, на відповідні ситуативні потреби уваги та поваги (*positive face*) та потреби збереження, точніше, відокремлення персонального особистого простору (*negative face*)) кожного окремого індивідуума. За думкою Б. Лавандера, існує певною мірою односторонній («песимістичний») зв'язок цієї стратегічної поведінки у так званих *face-threatening acts* (дій для збереження «обличчя»), як і їх використання в мові між відкритою прямолінійністю та прихованою непрямолінійністю, разом з відповідно засобами (Б. Лавандера, 1988). Звідси виходить низка питань:

1. Чи зверталася середньовічна людина в першу чергу до цієї вербальної гармонізації у відповідному контексті?

2. Чи зустрічалися при цьому сьогодні відомі порівняні форми, точніше, в чому саме тоді полягали стратегічні зусилля?

У своєму підході ми спираємося на концепцію Г. Венцеля, згідно з якою мовні правила ввічливості слід розглядати як систему, що відображає соціальний порядок, зокрема в середньовічному дискурсі (Г. Венцель, 1995: 21). Вона складається, з одного боку, з комплексної соціально-обумовленої граматики, яка відображає цю ієрархічну систему, з іншого боку, з чіткого арсеналу точних формулювань, які відносяться принципово до соціально-припустимого ставлення до себе та іншого. Залежно від рівня соціальної та комунікативної взаємодії мають місце жести покори та пошани. Обидва ці типи жестів реалізуються через вербальні чи невербальні компліменти й усталені суспільні ритуали (М. С. Бача та ін., 2021). Згодом вони пройшли метафоричні трансформації від соціальних положень, при яких напрямок знизу вверх відносився до основного комунікативного принципу, до загальних людських чеснот. Звідси вони є використаними, і мають бути десистема-

тизовані та внаслідок цього стабільно реорганізовані (Г. Гельд, 2005: 47).

Мета статті – встановлення залежності комунікативних форм при взаємодії (листуванні) від соціально-статусних умов, враховуючи певні параметри широкого прагматичного контексту.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки завдань:

1) теоретичне окреслення поняття мовної конструкції;

2) дослідження історичного розвитку текстової структури та синтаксису середньовічного листа у збірці листів *Lettere* італійського поета Гвіттоне д'Арецо;

3) встановлення мовних моделей середньовічного листа в аспекті впливу соціально-обумовленої поведінки ввічливості;

4) розгляд структурних та синтаксичних особливостей макро- та мікроструктури середньовічного листа.

Виклад основного матеріалу. Комунікативну поведінку доречно характеризувати як історично вироблений спосіб діяльності (І. С. Шевченко, 2013: 15). В Середньовіччя вона була прив'язана виключно до соціального положення. У той час за умови, що ввічливість дійсно розумілася як «придворна» цивілізована поведінка у спілкуванні, це соціальне зобов'язання заповнювалося в загальному дискурсі крізь комунікативні відтворення ієрархічного розподілення положень феодально-організованого станового суспільства. У спілкуванні в свою чергу поєднувалися античні, гуманістичні моральні концепції разом з християнсько-соціальними, але із першочерговим дотриманням положення людини. Тогочасне суспільство визначало ввічливе звернення на «Ви» разом з мовною поведінкою за відповідним місцем комуніканта у середньовічних суспільній та правовій системах. Повага до розподілених положень *superior/par/inferior* (вище/рівне/нижче) у мові виявлялася у зобов'язаннях вертикальних (землевласницька, адміністративна, церковна ієрархія) та горизонтальних (ордени, професії, корпоративні спілки) соціальних зв'язків. Вона також формувала певною мірою цілі текстові типи як показники вищої організації, як і пов'язані з ними відносини у комунікації (П. Кох, 1987: 174).

Розглядаючи макро- та мікроструктурні особливості ранньої епістографії вульгарної мови (*volgare*), слід враховувати, що середньовічні листування будувалися за усталеними нормами ввічливого спілкування, ставиться питання щодо маркування, тобто чи мова йде про принципово

традиційні, точніше, «тогочасні звичні» або особливо «небезпечні» ситуації свідомого перебільшення стратегії поведінки (М. Бакс, Н. Стрікстра, 2003: 307).

Почнемо практично аналізувати текстову структуру листа з думки, що епістолярний лист – сам по собі як засіб набуття та збереження контактів – принципово ґрунтується на аспекті взаємовідношень. Незважаючи на те, коли, для кого та як складаються листи, вони з тим завжди є засобом самовираження, а також направленою на партнера цілеспрямованою конструкцією. Лист також відіграє роль способу здійснення умовно епохальних родових особливостей комунікації, враховуючи вплив концепції ввічливості у рамках прагматики середньовічних взаємовідносин. Для більш детального практичного аналізу ми обрали лист-супліку зі збірки Гвіттоне д'Арецо під назвою *Lettere*.

Макрорівень, або риторична схема композиції, демонструє ввічливе зобов'язання. При складанні листів поет Гвіттоне суворо дотримався п'ятичасткової структури за схемою SENPC (*salutatio – exordium – narratio – petitio – conclusio*). Уже частина *salutatio* – основний для Гвіттоне засіб обрамлення – є об'ємною і диференційованою. Вона відтворює специфічну оцінку міжособистісних стосунків: наприклад, на всіх рівнях – текстовому, синтаксичному та семантичному – вона характеризується оціночним прикрашенням відповідного епосі особистісного найменування за допомогою прикметників і антономазії чи багаторазовим використанням гіперболічних засобів (суперлатив, серіалізація, емфаза).

Частина *exordium* дозволяє відправнику словами виразити розуміння своєї провини. Її також можна розцінювати як передбачувану виправну дію. Вона реалізує вибачення, навіть скоріше як підсилене співчуття. Також вона включає умовне оголошення наступних дій та їх негативного впливу.

Наступною йде чітко обумовлена наявністю зв'язок взаємозв'язку логічності («*e come*», «*unde*», «*e*», «*ma*») частина *narratio*. Відправник наводить детальні обставини та мотиви з минулого, при цьому він засновує, тобто розсуджує свої дії. До того ж у наявності є відповідне положенню постійне сприйняття іншого: за сенсом середньовічної соціо-семантики відбувається заклик до важливих суспільних функцій, як і до кращих соціальних якостей і характеру. Самоцентралізація звідси можлива тільки через відповідне підвищення значення з боку іншого.

Перехід до частини *petitio*, власне головної дії, починається як логічне завершення звернення з багатослівною, субординативно організова-

ною дією вираження поваги: «*Ma voce di vostro pregio [...] E si [...] catuno vi loda [...]*» (Гвітоне д'Ареццо, 1745). Прохання само по собі досягає наполегливості та зобов'язуючої сили за допомогою двох ходів, або підступів. Один з них переважано стратегіями *positive politeness*, а інший традиційно підкріплюється гармонізацією компліментів: «*ma voce di vostro pregio [...] me punge a dimandarla voi anco*»; «*ma io richieggo [...]*» (Гвітоне д'Ареццо, 1745). Вони досягають позитивного самовираження, яке може виявлятися корисним для виконання прохання.

Доволі об'ємна частина *conclusio* загалом містить передбачення можливих реакцій та протидій відправника, як і необхідну дію нагороди. При цьому це відбувається через аргументоване зважування різноманітних гіпотетичних умов зі сторін обох учасників. Повноцінне завершення представляє собою повторне метафоричне колінопрекляння: тобто непряме соціальне самоприниження.

Які висновки на макрорівні можна зробити за проаналізованим листом-суплікою Гвітоне? Очевидним у першу чергу є факт того, що визначена риторикою схема композиції та розроблений для прохань, прагматично-описаний структурний план неочікуваним чином збігаються. Ця відповідність базується на комунікативній ієрархії, але також і на теорії розмовних послідовностей (Т. А. Ван Дейк, 1977). Прохання, точніше, оформлення прохання виявляє цим наполегливість, яка не тільки є глобальною для групових і мовних спільнот, але й має мовну історичну релевантність. Таким чином воно також є обов'язковим для метакомунікації та теоретичного, точно доведеного стандарту поведінки. Результати дослідження зовнішньої структури середньовічного листа-супліки підходять для співвідношення з концепцією дослідників Брауна й Левінсона (П. Браун, С. Левінсон, 1987).

Залишається питання щодо розбіжностей або змін, що обумовлюються культурною та мовною специфікою, і цим мають також нести історичну цінність. Тільки огляд мікроструктури, тобто змістовного та формального наповнення макроструктури, може дати детальнішу відповідь на це питання.

Мікрорівень відображає специфічну епосі ввічливу поведінку. Аналіз макроструктури обраного прикладу листа відкрив повсюдний підірний образ поведінки, що проявляється не тільки у вихідному з норми оформленню тексту, але й встановлює зміст, підбір і співвідношення окремих дій, формальні методи модалізації та стилістичні рівні. Загалом прямі відкриті стратегії переважають над непрямыми (і сьогодні найчастіше розпо-

всюдженими) стратегіями приховування. Обраний лист також відрізняється переважанням прямих дій вираження поваги та похвали величнішого за статусом одержувача. Дії покірності та відданості звідси є обов'язковим засобом відповідного соціальному положенню самовираження.

Ця комплексна поведінка комплементу відображається одночасно семантично та синтаксично. Мова йде в першу чергу про відповідне епосі особистісне посилення, точніше, про позначення поведінки у відносинах між відправником і одержувачем. Визнання положення було як семантичним, за допомогою підбору обрамляючих епітетів, навмисного натякання на особу чи дію, а також оціночних доповнень, так і граматичним. Останнє проявлялося за допомогою гіперболічної або пом'якшеної модалізації, різноманітних видів когерентності, дейктичних (демонстраційних) переносів, розмитих відсилань. Крім того, воно було ще й синтаксичним, за допомогою засобів переважання та ампліфікації різноманітних стратегій вбудовування та супровідних мір.

На першому плані знаходяться підвищення значення, похвала та повага (до) одержувача. Уже в *salutatio* проявляється необхідне накопичення характерних атрибутів ад'єктивного, номінального та адвербіального походження. Вони підкреслюють встановлене відношення положень за допомогою так званих «слів честі», разом з тим фігурують також у якості справжнього відображення ціннісних взаємовідношень і передають типовий для Середньовіччя відбиток суворо ієрархічної феодальної системи на міській суспільній культурі. Наприклад, в листі фігурують такі прикметники як «*nobile*», «*seculare*», «*leiale*», «*discreto*», «*valente*», «*degn*» і таке інше; неодноразово вживаються такі номінальні предикати як «*d'amore*», «*d'onore*», «*prod'omo*». Звернення варіюється між покірним «*vostra altezza*» у *salutatio* та «*messer*» або навіть лестивим «*caro messer*» у *conclusion* (Гвітоне д'Ареццо, 1745). Улюбленим засобом прямого активного вираження комплементу є постійне пом'якшене звернення до якостей положення та вищих задач, які передаються з натяком для прийняття прохання. Негативна поведінка послаблюється, тобто, пом'якшується за допомогою *hedges* (уникливих фраз): «*non vi gradìo di darla*», «*[...] piace voi che perder deggia*», «*cosa che piaccia a voi voler de me*» (Гвітоне д'Ареццо, 1745). В якості дії вираження визнання підтвердження положення, але також і для психологічної мотивації манери ласкавості використовуються закликаючи *overstatements* (неперебільшення) типу: «*ché catuno omo vi pregia*», «*catuno*

vi loda [...]», «*voce di vostro pregio [...]»* (Гвітоне д'Ареццо, 1745). Синтаксично присутні перш за все засоби посилення серіалізації (для прикметників це наростання разом із зміною положення або ступеню, такі як кульмінація, хіазм, антитеза; але також і повторення, надмірність, ампліфікація). Відмічаються засоби атрибутивного та предикативного оформлення особистісної характеристики, як і різноманітні підрядні вбудовування.

У Середньовіччі пониження власної гідності – відповідно до норм звернення коду ввічливості – розуміло під собою *modesty maxim* (максиму скромності) не тільки як захисні міри обережності, але й стилізовано необхідне соціальне розмежування положень для комунікативної метафори. Таким чином, активний комунікант приймав загалом найнижче положення. Таке сприйняття власної низькості за суспільними причинами мало постійно демонструватися у вербальному дотриманні дозволеного та забороненого. Цим воно проходить усі структурні рівні листа, причому семантичні та граматичні засоби залишаються незмінними. Звідси трапляються зведені до суперлатива прикметникові і субстантивні самовизначення та самозвинувачення з негативною семантикою: «*vilissimo e picciulo*», «*nigrigente*», «*mia mesaventura e mio peccato, che fatto endegno m'ha [...]»*; літоти як «*né infedele vi deggio pensare*»; перебільшені превентивні (попереджувальні) дії вираження шкоди та вибачення «*dogliomi che sono solo de voi dolendo [...]»*. Дієслова дії пом'якшуються за допомогою модальних дієслів («*vi deggio dire*», «*vi deggio pensare*», «*vi voglio dispregiare*»), переходу в умовний спосіб («*volentieri vi pregeria*»), позитивних вбудовувань: «*Ma io richieggio la vostra gran bonità che v'aduca operando in me, sopra de me [...]»*; «*vincere pur credo per la mano vostra*» (Гвітоне д'Ареццо, 1745). В основному проявляється те, що особистісні факти використовуються лише для підвищення нехайності прохання і цим також для легкозрозумілого мотивування одержувача. Разом з тим передаються обов'язкові для ввічливості пропозиції вибору, які звільняють одержувача меншою мірою риторично від неминучої втрати іміджу у разі відмови, точніше, відсутності реакції.

Загалом помітно, що Гвітоне як відправник і рішуче націлений на прохання письменник закін-

чує свій запит цілеспрямовано та прямо. Він ніколи не поводить себе особистісно або афективно, проте виключно традиційно та ввічливо правильно у суспільних рамках. Цим у мікроструктурі також реалізується поступове виконання *face-threatening acts*.

Висновки. Конструктивна сутність листа полягає в використанні мовних конструкцій ввічливості для створення певного стильового призначення листа, обумовленого соціальною структурою та співвідношенням положень кореспондентів. У рамках дослідження ми простежили еволюцію мовних моделей крізь призму соціально обумовлених норм ввічливості.

Можна підсумувати, що в переході від усних до писемних традицій лист реалізує у суспільстві конкретні традиційні зразки взаємодії та розподіляє їх відповідно до мовної потреби за соціально-обумовленими фігурами і тропами. Таким чином реалізується взаємозалежність мовних конструкцій листа від поведінкових моделей ввічливості.

Враховуючи вищезазначене можна зробити висновок, що дослідження внутрішньої структури листа (конструктивної сутності) виявило зміни, які вона зазнала за свого історичного розвитку. Було встановлено, що конструктивно відрізняється внутрішній взаємозв'язок окремих дій, їх синтаксичної композиції та надмірного перебільшення, так само як і семантичних оформлення, прикрашення та оцінювання. У той же час зовнішня структура листа при цьому практично не змінювалася, залишаючи за собою декоративний характер. Розвитком внутрішньої композиції обґрунтовується вплив змін у суспільному оточенні на мовні конструкції поведінкових моделей листа.

Стаття робить внесок як до історичної прагмалінгвістики, так і до сучасного стану наукової теорії мовознавства. До перспектив дослідження слід віднести встановлення форм і моделей листування для подальшого вивчення цієї проблематики в прагматистичному дискурсі. Оскільки вплив ввічливості залишається одним з домінуючих факторів при написанні та структуруванні листа (особливо для ділового стилю мови), проблема вивчення сучасних тактик і стратегій ввічливості в конструкції листа може бути запропонована нами як подальший напрямок дослідження обраної тематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитрієнко М., Войцехівська І. Епістолографія (епістолологія) як наука історичного циклу: проблеми і шляхи їх вирішення. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Збірник наукових праць та спогадів. 1998. С. 23–45.

2. Шевченко І. С. Концепти комунікативної поведінки и дискурсі. Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Харків. 2013. № 1072. С. 15–20.
3. Шевченко І. С. Проблеми динаміки принципу ввічливості у мовній комунікації. Вісник СумДУ. 1999. № 1 (12). С. 174–178.
4. Bacha M. S. et al. The Pragmatic Concept of Politeness and Face Work by Different Linguistic Scholars. *Multicultural Education*. Vol. 7. Issue 1. 2021. 312–320.
5. Bax M., Streekstra N. Ritual politeness in Early Modern Dutch Letter-Writing. *Journal of Historical Pragmatics*. Vol. 2. 2003. 303–327.
6. Beetz M. Frühmoderne Höflichkeit. *Komplimentierkunst und Gesellschaftsrituale im altdeutschen Sprachraum*. Stuttgart: Metzler. 1990. 361.
7. Brown P., Levinson S. Politeness. *Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press. 1987. 358.
8. Held G. Der Einfluss von Höflichkeit auf die mittelalterliche Briefkunst – exemplarische Überlegungen zur Entwicklung von Textstruktur und Syntax vom dictamen zur freien Briefpraxis. *Historische Pragmatik und historische Varietätenlinguistik in den romanischen Sprachen*. Universitätsverlag Göttingen. 2005. 45–61.
9. Guittone d'Arezzo. *Lettere di fra Guittone d'Arezzo con le note*. Roma: Nella Stamperia di Antonio de' Rossi. 1745. 410.
10. Jdetawy L. F., Hamzah M. H. Linguistic etiquette: a review from a pragmatic perspective. *Technium Social Sciences Journal*. Vol. 14. 2020. 695–717.
11. Koch P. Distanz im dictamen. Zur Schriftlichkeit und Pragmatik mittelalterlicher Brief- und Redemodelle in Italien. Unveröffentlichte Habilitationsschrift. Freiburg. 1987.
12. Lavandera B. The social pragmatics of politeness forms. *International Handbook of the Science of Language and Society*. Vol. 2. Berlin/New York. 1988. 1196–1205.
13. Leech G. N. *Principles of Pragmatics*. London: Longman. 1983. 264.
14. Van Dijk T. A. *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London: Longman. 1977. 288.
15. Wenzel H. Hören und Sehen, Schrift und Bild. *Kultur und Gedächtnis im Mittelalter*. München: Beck. 1995. 626.

REFERENCES

1. Dmytriienko M., Voitsekhivska I. (1998) Epistolohrafiia (epistolohiia) yak nauka istorychnoho tsyklu: problemy i shliakhy yikh vyreshennia. [Epistolography (epistology) as a science of the historical cycle : problems and ways to solve them]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky: Zbirnyk naukovykh prats ta spohadiv*. 23–45. [in Ukrainian].
2. Shevchenko I. S. (2013) Kontsepty komunikatyvnoi povedinky y dyskursi. [Concepts of communicative behavior and discourse]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina*. Kharkiv. № 1072. 15–20. [in Ukrainian].
3. Shevchenko I. S. (1999) Problemy dynamiky pryntsyphu vvychlyvosti u movnii komunikatsii. [Problems of the dynamics of the principle of politeness in speech communication]. *Visnyk SumDU*. № 1 (12). 174–178. [in Ukrainian].
4. Bacha M. S. et al. (2021) The Pragmatic Concept of Politeness and Face Work by Different Linguistic Scholars. *Multicultural Education*. Vol. 7. Issue 1. 312–320.
5. Bax M., Streekstra N. (2003) Ritual politeness in Early Modern Dutch Letter-Writing. *Journal of Historical Pragmatics*. Vol. 2. 303–327.
6. Beetz M. (1990) Frühmoderne Höflichkeit. *Komplimentierkunst und Gesellschaftsrituale im altdeutschen Sprachraum* [Early modern politeness. The art of compliments and social rituals in the Old German-speaking world]. Stuttgart: Metzler. 361. [in German].
7. Brown P., Levinson S. (1987) *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press. 358.
8. Held G. (2005) Der Einfluss von Höflichkeit auf die mittelalterliche Briefkunst – exemplarische Überlegungen zur Entwicklung von Textstruktur und Syntax vom dictamen zur freien Briefpraxis. [The influence of politeness on medieval epistolary art – exemplary considerations on the development of text structure and syntax from dictamen to free letter writing practice] *Historische Pragmatik und historische Varietätenlinguistik in den romanischen Sprachen*. Universitätsverlag Göttingen. 45–61. [in German].
9. Guittone d'Arezzo. (1745) *Lettere di fra Guittone d'Arezzo con le note*. [Letters of Guittone d'Arezzo with notes] Roma: Nella Stamperia di Antonio de' Rossi. 410. [in Italian].
10. Jdetawy L. F., Hamzah M. H. (2020) Linguistic etiquette: a review from a pragmatic perspective. *Technium Social Sciences Journal*. Vol. 14. 695–717.
11. Koch P. (1987) Distanz im dictamen. Zur Schriftlichkeit und Pragmatik mittelalterlicher Brief- und Redemodelle in Italien. [Distance in the dictamen. On the written form and pragmatics of medieval letter and speech models in Italy] Unveröffentlichte Habilitationsschrift. Freiburg. [in German].
12. Lavandera B. (1988) The social pragmatics of politeness forms. *International Handbook of the Science of Language and Society*. Vol. 2. Berlin/New York. 1196–1205.
13. Leech G. N. (1983) *Principles of Pragmatics*. London: Longman. 264.
14. Van Dijk T. A. (1977) *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London: Longman. 288.
15. Wenzel H. (1995) Hören und Sehen, Schrift und Bild. *Kultur und Gedächtnis im Mittelalter*. [Hearing and sight, writing and image. Culture and memory in the Middle Ages] München: Beck. 626. [in German].

Дата першого надходження статті до видання: 27.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

